

ЧЕРКАСЬКА АКАДЕМІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ

КИЇВСЬКА ДУХОВНА АКАДЕМІЯ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК "КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА"

ЧЕРКАСЬКИЙ ОСЕРЕДОК УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА

Православ'я – наука – суспільство: проблема взаємодії

Всеукраїнська науково-практична конференція
24-25 квітня 2003 р.

ЧЕРКАСИ
2003

Православ'я – наука – суспільство: проблема взаємодії. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 24-25 квітня 2003 р., м. Черкаси /Заг. ред. канд. іст. наук, доцента В.В.Ластовського.- Черкаси: Черкаська академія менеджменту, 2003.- 66с.

Загальна редакція:

Ластовський В.В., кандидат історичних наук, доцент

Програмний комітет конференції:

Аблязов Р.А., доктор технічних наук, професор, Президент Черкаської академії менеджменту.

Жиленко І.В., кандидат богослов'я, Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник.

Забуга М., протоієрей, професор, ректор Київської Духовної Академії.

Казьмирчук Г.Д., доктор історичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Ластовський В.В., кандидат історичних наук, доцент, Черкаська Академія Менеджменту.

Софроній, архієпископ Черкаський і Канівський.

Чабан А.Ю., доктор історичних наук, професор, заступник голови Черкаської обласної державної адміністрації.

Оргкомітет конференції:

Голова організаційного комітету: ректор Черкаського інституту управління, кандидат економічних наук М.П.Овчарук

Члени комітету:

Доц. В.В.Ластовський, протоієрей А.Чертополох, доц. О.Є.Пилипенко
доц. О.Р.Хотькіна, ст. викл. О.А.Костюкова, викл. В.І.Загуляєв
О.В.Товстохатко.

© Черкаська академія менеджменту, 2003

3. Успенский Б.А. Анти-поведение в культуре Древней Руси // Успенский Б.А. Избранные труды. - М., 1994. - Т. I.
4. Яковенко И.Г. Россия и Запад: диалектика взаимодействия // Россия и Европа в XIX-XX веках. Проблемы взаимовосприятия народов, социумов, культур. - М., 1996.

Г.В. Лаврик

кандидат історичних наук
Полтавський державний педагогічний
університет ім. В.Г.Короленка

Цивільно-правова форма здійснення “церковної волі” у Радянській Україні у пореволюційне десятиліття

Після жовтневого перевороту відбулися зміни загальної структури правового механізму і політичного режиму в країні. Перехід влади до нових політичних сил тут супроводжувався запереченням буржуазних державно-правових засад. Останні уявлялися як знаряддя поневолення і пригноблення одним економічно пануючим класом іншого, позбавленого власності і політичної влади.

Нова влада вдавалася до численних спроб запровадження радикальних заходів з ліквідації історично безперспективних власників, у тому числі і РПЦ та інших конфесій. Активне втручання держави в майнову сферу релігійних установ, яка традиційно вважалася гарантованою від зовнішніх впливів, різного роду юридичних обмежень, завершилося позбавленням їх правоздатності як абсолютної цінності. Стосовно релігійних установ вона мала, так би мовити, делегований характер, оскільки передавалася державою окремим віруючим, котрі перебували з нею в договірних відносинах.

У пролетарській державі, де “влада практично з самого початку, — як відзначав один із служителів культу, котрий жовтень 1917 року і наступні місяці зустрів в Україні, — не лише ухилялася від підтримки релігії, але й вступила з нею в боротьбу там, де були або тільки підозрювалися за релігійною діяльністю політичні мотиви” [1, 38], ще до формального прийняття законодавчого акту про відокремлення церкви від держави помітним було прагнення останньої до обмеження сфери діяльності релігійних інституцій задоволенням релігійних потреб населення.

Це спостерігалось і в ході практики реального забезпечення відокремлення церкви від держави. “Тепер уряд робітників і селян, — як пояснювалось 1918 року у виданні ВЦВК РСФРР, — позбавив попівську братію державного тримання. Церква стає приватною організацією, а віра приватною справою віруючих людей. Уряду церква не потрібна для агітації своїх ідей, — для цього є аґато інших організацій. Віруючі повинні утримувати церкву за свій ахунок” [2, 15]. (Отже, можна б здогадуватися, що церкву все-таки вважали за становау з ієрархічною побудовою, яка могла б існувати і без зв'язку з ржавою. Тільки ця церква мала б бути визнаною за повноправну установу, а : за об'єднання на зразок приватних спортивних, механічних та інших ртків.)

Але саме звучання пізніших законодавчих актів, кінче необхідних для забезпечення на практиці правового становища релігійних організацій, визначеного декретом Раднаркому РСФРР "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви" від 23 січня 1918 року, засвідчувало готовність органів радянської влади зруйнувати ієрархічну церковну організацію шляхом створення великої кількості не пов'язаних між собою релігійних товариств. Так, інструкція Наркомату юстиції РСФРР "Про порядок проведення в життя декрету "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви", прийнята 24 серпня 1918 року, складалася з 35 статей, поділених на шість частин: ст.1-3 про церковні і релігійні товариства; ст.4-15 про устаткування, призначене для відправи релігійних церемоній; ст.16-25 про інше майно; ст.26-28 про книги народжень; ст.29-32 про релігійні обряди і звичаї; ст.33-35 про навчання релігії. Як додаток до інструкції був поданий залучений зразок "договору", що його повинні укладати віруючі з місцевими радами про безкоштовне користування богослужбовими будівлями, тобто церквами (він складався з 13 пунктів) [3, 21-27].

Загалом це мали бути "групи віруючих", які являли собою тільки сукупність окремих громадян, котрі перебували в юридичних стосунках з місцевими радами робітничих і селянських депутатів, а не якусь окрему організацію.

Згідно ст.13 інструкції Народного комісаріату юстиції, Наркомату внутрішніх справ і Наркомату освіти УССР щодо застосування законоположень про відокремлення церкви від держави і школи від церкви від 10 листопада 1920 року та пізніших роз'яснень поняття релігійних і церковних громад, прирівняних до приватних товариств і спілок, уключало: 1) церкви: православну, старообрядницьку, католицьку всіх обрядів, вірмено-григоріанську, протестантську; віровизнання: іудейське, магометанське, буддистське, ламаїстське тощо; 2) усі інші окремі релігійні громади, що утворилися для виконання будь-якого культу, як перед, так і після видання декрету про відокремлення церкви від держави і школи від церкви; 3) усі товариства, що обмежують коло своїх членів виключно особами одної віри і, хоч би під виглядом добродійних, освітніх та інших цілей мають на меті безпосередньо допомагати і підтримувати будь-який релігійний культ у формі утримання служників культу і т. ін. [4, 5-6; 5, 110].

Про церковну ієрархію РПЦ чи якоїсь іншої конфесії в радянському пореволюційному законодавстві нічого не говорилося, так, наче б вони не існували й таке існування не було передбачене. Усе це, безперечно, було даниною політичним реаліям пореволюційного десятиліття, упродовж якого визначення статусу церковних і релігійних громад поступово потрапляло в залежність від найважливіших заходів, котрі могли прислужитися новому політичному курсу.

Література

1. Марцинковский В.Ф. Записки верующего. Из истории религиозного движения в Советской России (1917-1923). — Прага, 1929. — 324 с.

2. Глебов Н. Наш Основной закон. Разъяснение конституции Российской Социалистической Федеративной Советской Республики. — М.: Изд. ВЦИК, 1918 — 48 с.
3. Сборник узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского правительства. — М., 1918. — № 62. — Ст. 685.
4. Церковь и государство. Сборник постановлений, циркуляров по отделению церкви от государства, отчетов и разъяснений Ликвидационного отдела НКЮ. — Харьков: Издание НКЮ УССР, 1922. — Вып. 4. — 73 с.
5. Сборник декретов, положений, инструкций, циркуляров по Народному Комиссариату юстиции с 1 января 1920 г. по 20 апреля 1921 г. — Харьков: Издание Народного Комиссариата Юстиции, 1921. — Вып. 2. — 20 с.

Л.Л. Бабенко
кандидат історичних наук
Полтавський державний педагогічний
університет ім. В.Г. Короленка

Діяльність Костя Товкача у контексті державної релігійної політики (20-ті роки XX століття)

Більшовики, захопивши владу в 1917 р., стали на шлях формування політики державного атеїзму. Новий режим розглядав духовенство як ворога радянського суспільства, тому репресії проти нього вважалися виправданими. Інструментом боротьби держави з різними релігійними конфесіями у досліджуваній період стали каральні органи ВЧК-ДПУ. Для ослаблення позицій православ'я було обрано один з найдієвіших засобів – внутрішній розкол, механізм реалізації якого розроблявся і втілювався в життя співробітниками відповідних відділів спецслужб. Тому важливим джерелом вивчення зазначеної проблеми є архівні матеріали Служби безпеки України.

Драматично розгорталися події в першій половині 20-х років і для Української автокефальної церкви, створеної у 1920 р.

У цьому контексті видається актуальною справа Костя Івановича Товкача, заарештованого у вересні 1929 року як члена міфічної Спільки визволення України. Йому присвячено окремий том 237-томної слідчої справи. Це ім'я сьогодні згадується дослідниками все частіше як активного діяча національно-визвольного руху та одного з учасників процесу створення УАПЦ.

Кость Товкач народився у 1882 році в селянській родині. Духовну освіту здобув у Полтавській семінарії, в стінах якої він близько познайомився з Симоном Петлюрою. Згадуючи навчання у семінарії, зазначав, що вона «мала старі бурсацькі традиції з романтичними симпатіями до старого козацтва» [1, 1]. Під їх впливом він починає глибоко вивчати національну історію, літературу, театр. У 1901-1902 рр. семінарський гурток, членом якого був і К.І.Товкач, висунув вимогу українізації семінарії. За це він та ще кілька товаришів були переведені до Мінської семінарії.

По її закінченні, за свідченням самого Костя Івановича, «у священники я йшов з народолюбними настроями і з бажанням служіння йому не тільки з